

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Adrine Dadıryan'ın 1955'te İstanbul'da Varol Matbaası tarafından yayımlanan *Mayterun vra* başlıklı Ermenice romanının çevirisidir.

Aras Yayıncılık'ın "İstanbullu Ermeni Kadın Yazarlar" dizisinin üçüncü kitabı olan *Kaldırımlarda*, yoksulluğun, büyümenin, kadın olmanın ve ayakta kalmaya çalışmanın hikâyesini bugüne taşıyor. Babasının ölümünün ardından çocukluğunu geride bırakmak zorunda kalan Sira'nın hikâyesi etrafında şekillenen roman, yetim çocuklardan mahalle kadınlarına, çıraqlardan gündelik işçilere uzanan geniş karakter dünyasıyla büyük anlatıların değil, sokağın ve emeğin içinden yükselen yaşamların sesine kulak veriyor.

Özgün metinde Ermenice veya başka dillerde verilen kelimeler *italik* dizildi. Gerekli görüldüğü hallerde açıklamalar tarafımızca dipnotlarla verildi.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

KALDIRIMLARDA

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - UUUU 337

Kaldırımlarda
Adrine Dadıryan

Çeviri
Reha Keskin

Editör
Nayiri Büyüksimkeşyan

Kapak Tasarımı
Melisa Arsenyan

© Aras Yayıncılık, 2026

ISBN 9786257460866

Baskı ve Cilt
Sena Ofset: Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Haziran 2026, İstanbul

KALDIRIMLARDA

ADRİNE DADIRYAN

ERMENİCEDEN ÇEVİREN
REHA KESKİN

ADRINE DADIRYAN
(1913 - 2002)

Adrine Dadıryan

1913 yılında Çorum’da, üç çocuklu bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelen Adrine Dadıryan; Vahe ve Püzant’ın kardeşiydi. Babasının ikinci evliliğinden iki kardeşi daha oldu; Vahakn ve Meline. Eğitimini İstanbul’da Dadyan, Aramyan-Uncuyan ve Notre Dame de Sion okullarında tamamladı. Ermenice edebiyatın öncü kadın yazarlarından Zabel Asadur’un (Sibil) Ermenice derslerine katılarak edebi altyapısını güçlendirdi. Yükseköğrenim için 1943’te Almanya ve Viyana’ya gitti. Yazın hayatına erken yaşta adım atan Dadıryan’ın ilk yazısı “Bduyd mı kroçis Minein hed” [Kız Kardeşim Mine ile Bir Yolculuk], 1927’de *Zar-tonk* (Uyanış) yıllığında yayımlandı.¹ 1937’de *Nor lur* (Yeni Haber) gazetesinde *Hayrı* [Baba] adlı romanı tefrika edildi. Savaşın yıkımına doğrudan tanıklık etmesi, yazarın düşünce dünyasında büyük bir kırılmaya yol açtı. Dönüşünün ardından 1945’te gözlemlerini *Jamanak* (Zaman) gazetesinde “Martgayin tsutsahantes” [İnsanlık Gösterisi] başlığıyla tefrika etti. Savaşın ruhunda bıraktığı derin etkiyi daha sonraki yıllarda da çeşitli vesilelerle dile getirdi; bu izlenimlerini *Keheni campun vra* [Cehennem Yolunda, İstanbul: Marmara

1 Aramyan Derneği, *Hamaynabadger hanrabadagan şrcani İstanbulahay kraganutyayn* [Cumhuriyet Dönemi Ermeni Edebiyatı Panorama-sı] (İstanbul: Aramyan Okulundan Yetişenler Derneği Yayınları, 1957).

ra, 1966] adlı tarihi romanında da kaleme aldı. Yayıncılık ve eğitim alanında da aktif rol oynayan Dadıryan, Aramyan Okulu'nda bir yıl yardımcı öğretmenlik yaptı, 1946'da ise Pakarat Tevyan ve Armenuhi Özer ile *Bardex* (Bahçe) adlı çocuk dergisini çıkardı. Bunun yanı sıra, *Kulis* dergisi gibi dönemin pek çok süreli yayınında yazıları yayımlandı. Edebi üretkenliğini 1946-1957 yılları arasında yayımladığı onu aşkın tiyatro ve öykü kitabıyla taçlandıran yazar,² 1955'te *Mayterun vra* [Kaldırımlarda, İstanbul: Varol Matbaası] adlı romanını kaleme aldı. Aynı yıl, "Harti şüğer hosankin vra" [Akıntıda Saman Taneleri] adlı oyunuyla Mısır'da düzenlenen yarışmada ödül kazandı.³ 1968'de *Mart mu yev aşkhar mu* [Bir İnsan ve Bir Dünya] adlı şiir kitabı Baykar Matbaası'nda basıldı. 1969'da Fransa'ya yerleşti. Fransa, yazarın edebi ve düşünsel olgunluğunu pekiştirdi, kültürel yaşam ve birikim açısından yeni bir ufuk açtı. Fransa Ermeni Yazarlar Birliği [Fransahay kroğneru miutyun] yönetim kurulu üyeliğine seçilen Dadıryan, burada hem genç kuşak yazar kadrolarıyla hem de dünyanın dört bir yanından gelen pek çok edebiyatçıyla tanışma ve çalış-

2 Bu eserlerin bir kısmı şöyle sıralanabilir: *Aniyin kantsanagi* [Ani'nin Kumbarası] (Çocuk Oyunu, 1946), *Koğtsvadz ağçığı* [Kaçırılan Kız] (Novella, 1946), *Anerevuyt otanavortneri* [Görünmez Pilotlar] (Çocuk Romanı, 1947), *Guyr ağçigan ingeri* [Kör Kızın Arkadaşı] (Novella, 1948), *Tsgnorsin ağçığı* [Balıkçının Kızı] (Oyun, 1950), *Şuşigin gağantı* [Şuşig'in Yeni Yılı] (Pakarat Tevyan ile birlikte, Oyun, 1952), *Zartig horkurin dunı* [Zartig Halanın Evi] (Pakarat Tevyan ile birlikte, Oyun, 1953), *Aysbes medztsan anonk* [Böyle Büyüdüler] (Oyun, 1954), *Miranda yev Jironda* [Miranda ve Jironda] (Masal, 1956), *Martı mart melu hamar* [İnsanı İnsan Etmek İçin] (Oyun, 1956), *Bantogin senyagneri* [Otel Odaları] (Oyun, 1956), *Vano yev Maro* [Vano ve Maro] (Oyun, 1957).

3 Dadıryan bu ödülü 1955 yılında almıştır.

ma fırsatı yakaladı. Fransa döneminde kaleme aldığı iki romanından daha söz edilir: *Çorort mu gı pndrvi* [Dördüncü Aranıyor, İstanbul: Marmara, 1971] ve *Heğınag, getsır* [Yazar, Bekle, İstanbul: Murat Ofset, 1980]. Sahneye uyarlanan ancak yayımlanmayan oyunları da bulunan Dadıryan, mizahi yazılarında Vartin Araks, çocuk eserlerinde ise Gabuyd Hani, Ardsvig ve Anuş-Manuş gibi mahlaslar kullandı. Son olarak 1995'te *Gyankın meçen im yev urışneru gyankı (huşer)* [Hayatın İçinden: Benim ve Diğerlerinin Yaşamı (Hatırat)] adlı hatıratı Jamanak Yayınları tarafından yayımlandı. Eserlerinde toplumsal gerçekçi bir çizgi benimsedi; yapmacılıktan uzak, sade ve doğal bir üslup tercih etti. 2002 yılında Nice'te hayatını kaybetti.⁴

4 Adrine Dadıryan'ın yaşamına ilişkin bilgiler, otobiyografik eseri *Gyankın meçen im yev urışneru gyankı* [Hayatın İçinden: Benim ve Diğerlerinin Yaşamı], *Hamaynabadger hanrabadagan şçanı İstanbullahay kraganutyán* [Cumhuriyet Dönemi Ermeni Edebiyatı Panoraması] ve Getronagan Lisesi tarafından hazırlanan Hay gin gösterisinin kitapçığında yararlanılarak derlenmiştir.

Adrine Dadıryan'ın babası, annesi, büyükannesi, abisi Vahe ve uşağın kucagında kendisi, Çorum.

Adrine Dadıryan, kız kardeşi Meline ve erkek kardeşi Vahakn ile.

Önsöz Yerine¹

Roman, insanın hayatı olmalıdır; yaşadıkları ve farkına vardıkları... Romancı, o hayatı doğrudan yaşamamış olsa bile yaratıcılığı, aklı, sanatının güçlü akışı ve derin kavrayışıyla başkalarının yaşamlarına nüfuz eder. O, yarattığı roman kahramanlarının deneyimlerinin derinliklerine iner. Bugünün romancısı, ne kadar keskin bir bakışa ve güçlü bir kaleme sahip olursa olsun, salt bir tanık ya da seyirci değildir. Akli, kitlelerin aklıdır. Romanının yapıtaşı, hemen yanı başında duran insanların basit ya da karmaşık karakterlerinin hikâyeleridir. O, düşsel kahramanlar aramaz. Büyük bir bilmecenin cevabını okura bırakıp, ruhlarının önüne perde çekmez. Onun yaratıcı yeteneği ve dehası en yalın sözcüklerinde, cümlelerinde ve nükteli deyişlerinde bile parlak ve besbelli biçimde kendini gösterir. Fikirleri kahramanlarının ağzı ve eylemleriyle dile gelir.

Kaldırımlarda, böyle bir roman olmayı amaçlar; yazarın kaprislerine ya da ilhamlarına bırakılmamıştır. Yazarın zihninde öylece doğmuş bir kahramanın hikâyesi değildir. Ne sanatın karanlık ve anlaşılmaz dehlizlerinden doğan bir figür, ne emsalsiz bir varlık ne de psikolojik kördüğümlele sıkışmış, okuru şaşırtmayı amaçlayan canı bir katildir... Romanı çekici, ilginç ve heyecanlı kılmak için, eski kafalı yazarlar tarafından sahneye davet edilen kötü ya da yozlaşmış bir kahramanın hikâyesi değildir.

1 Bu metin Ermenice aslından Nayiri Büyüksimkeşyan tarafından çevrilmiştir.

Pek çoklarının hayatı gibidir. Kaldırımlardan öylesine geçip giden, orada duran, bir an hayrete düşüp şaşırان, bazen bir dayanak arayan ama bulamayan, bazen hayatı kendi gayretiyle kazanmanın sevincini yaşayan bazen de o kaldırımların üstünde doğmanın coşkusuyula bile memnun olan insanların hayatıdır... Kimileri kaldırımlardan alelacele ve umursamazca geçip gider; çoğu da orada kendisinden başka kim olduğuyula ilgilenmez.

Bu koca dünyada, hatta koca şehirlerde; kaldırımlardan geçen o insan keşmekeşinin içinde Sira, Aram, Sona, Vahan, Topal Mıgır, Yorgo ve kitabın daha nice kahramanı da gelip geçmiştir. Onlar için, özellikle de Sira gibi genç kızlar için 20. yüzyıl uygarlığının döşediğı kaldırımlarda bile olsa, yalnız ve dayanaksız yürümek zordur. Dünyanın çok büyük ve çok küçük şehirlerinde Sira gibi sayısız kız yaşamaktadır. Onlar içlerindeki insani, saf ve basit arzuların bunalımıyla, kendilerini kuşatan ortam ve koşullar tarafından güçsüz, aşağılanmış ve hatta hor görülmüştür. Öyleyse bu roman, toplumsal uyumsuzlukların tam karşısında, hedeflerine ulaşma azmiyle hâlâ mücadele edenlerin yalın hikâyesi olsun!

Adrine Dadıryan

Roman Vesilesiyle¹

Bu defa *Kaldırımlarda* adlı ilk romanıyla okurun karşısına çıkan Adrine Dadıryan, artık yabancı bir isim değil kuşkusuz. Onun edebiyat yolculuğu, başlangıçta kendiliğinden gelişen ve duygusal, kısa bir hazırlık evresiyle şekillenmiş, ardından döneminin sağlam ve amacına uygun edebiyat yoluna girebilmek için kurtarıcı bir sıçrayış yapmıştır. Dadıryan on yılı aşkın süredir bu yolu kararlılıkla takip edip, çeşitli türlerde irili ufaklı pek çok eser vermiştir.

Pakarat Tevyan ve Adrine Dadıryan

O, bu on yıllık süre zarfında entelektüel ve yapıcı bir edebiyat uğraşının içinde yer aldı. İstikrarlı, titiz ve bu alana adanmış gayretiyle artık kendisinin de önemli bir parçası haline geldiği dar kültür çevremizin sunduklarından

¹ Bu metin Ermenice aslından Nayiri Büyüksimkeşyan tarafından çevrilmiştir.

en iyi şekilde yararlandı. Bu dar çevre, başlangıçta oldukça mütevazı fakat bir o kadar da hayati bir girişim olan *Bardex*² [Bahçe] adlı çocuk dergisi etrafında şekillenmişti. Ancak bugün bu çevre, ortaya koyduğu yirmiye aşkın eser, yüreklendirdiği yazarlar ve edebi anlayışları üzerine yürüttüğü titiz çalışmalar sayesinde sarsılmaz bir zemine kavuşmuştur. Söz konusu çevreye yirmi beş yıllık *Yerçanig*³ [Mutlu] yıllığı kol kanat germiştir. Bu dergi, uzun yıllar ihmal edilmiş ve geri planda kalmış çocuk edebiyatını yeniden canlandırmak amacıyla *Bardex* adlı çocuk dergisinin doğmasına öncülük etmiştir.

Kaldırımlarda'nın bugünkü yazarı, çocuk edebiyatımızın emekçileri arasında yer almaktan hiçbir zaman geri durmadı. Diğer yazarların aksine “çocukça şeyler” yazmayı vakit kaybı olarak görmedi. Edebiyatın bu dalını, yalnızca kişisel tatmin ya da ün kazanma aracı sayılan diğer türlerden daha değersiz kabul etmedi. Tam tersine, çocuk edebiyatı onun için sade, duru ve amacına doğrudan yönelen bir anlatım dili geliştirebildiği okul oldu. Dadıryan bu okulun hem coşkulu ve bilinçli bir öğrencisi hem de ustasıydı. Çocuklara yönelik şiir ve öykülerinin ardından peş peşe çocuk romanları ve oyunları yayımladı; bu eserler geniş ilgi gördü, okundu ve sahnelendi.

- 2 1949-1969 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan haftalık/iki haftalık resimli çocuk dergisi. İmtiyaz sahipliğini Pakarat Tevyan'ın, editörlüğünü ise Adrine Dadıryan, Armenuhi Özer ve Arsen Canoğlu üstlenmiştir. Dergi Ermeni, Türk, Rus ve Avrupa edebiyatından pedagojik içerikli örnekler sunmuştur. Bkz. Zakarya Milda-noğlu, *Ermenice Süreli Yayınlar 1794-2000* (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2014).
- 3 1928-1967 yılları arasında İstanbul'da Pakarat Tevyan'ın editörlüğünde yayımlanan, edebiyat, sanat, iktisat ve sağlık gibi pek çok alanı kapsayan yıllık. Farklı isimlerde de basılmıştır.

Bunların yanı sıra, yetişkinlere yönelik kaleme aldığı iki piyes de yayımlandı. Aynı dönemde çeşitli gazetelerde dikkat çekici yazılara imza attı. Mısır Ulusal Fonu'nun düzenlediği tiyatro yarışmasına katıldı ve henüz kaleme aldığı *Akıntıdaki Saman Taneleri* [Harti şüğer hosankin vra] adlı oyunuyla ödül aldı. Uygun bir kültürel ortam içinde, azim ve kararlılıkla üretmeyi sürdüren bu genç Ermeni kadın, bugün ilk romanı *Kaldırımlarda* ile romancılığa adım atıyor.

Bu eser, gösterişten uzak ve yalın bir üslupla, gerçekçi bir kurgu, samimi ve yapmacıklıktan uzak ifadelerle yazılmıştır. Yazar henüz tam anlamıyla olgunlaşmamış olsa da, roman türündeki ilk denemesiyle edebi yetkinliğini açıkça ortaya koymaktadır. Dadıryan, romancılıkta ortaya çıkan yeni eğilimlerin takipçisi olmakla birlikte eserinde hayatı panoramik bir şekilde resmetmekten daha ileri bir noktaya yönelmiştir. Sanatı, doğrudan halkın geniş kesimlerinin yaşamına dahil eden ve onu hayatın içinde canlı tutan çağdaş ve haklı edebi anlayışın fiilen savunucusu haline gelmiştir. Böylelikle halk, yazarın eseriyle doğrudan bağ kurar, orada hem kendi hayatının hem de yaşadıklarının derin sezgisini bulur.

Bu edebi anlayış sayesinde sanat, işlenen konunun özgünlüğü ve zenginliğinden büyük ölçüde yararlanır. Kaleme alınan eser de asli amaçlarından bir diğerine daha fazla hizmet etmiş olur ve belirli bir okuyucu çevresiyle sınırlı kalmak yerine halkın en geniş tabakalarına ulaşma imkânı bulur. Adrine Dadıryan ilk romanıyla edebiyat dünyamızda yeni bir adım atıyor. İlk cildi yayımlanmış olan bu girişimin desteklenmesi ise halkımıza düşmektedir. Nitekim bugüne kadar yayımlayabildiğimiz pek çok eseri de halkı-

mızın gösterdiği ilgi ve teşvike borçluyuz. Kadın yazarlarımızın sayısının bir hayli az olduğu günümüz kültür çevresinde, böylesine takdire şayan bir kadın yazarın göreceği ilgi ve kıymet, kuşkusuz onun çalışma şevkini artıracaktır.

Pakarat Tevyan

SUNUŞ

Aksak Ölçü: Adrine Dadıryan ve Diğerlerinin Yaşama Uğraşı¹

“Hiçlik içinde bir hiçim, derdim eğer o günlerde bir dostum halimi soracak olsa.”² O günler, Adrine Dadıryan’ın yaşının ilerlediği, hastalıklarının arttığı ve artık görme yetisini kaybetmeye başladığı günlerdir. O günler, artık onun için okumanın da yazmanın da giderek güçleştiği günlerdir. Tam da o güçlüğü içinde, Nice’deki evinin penceresinden uzaklara bakarken, yemyeşil ağaçlarla kaplı tepeleri zorlukla da olsa seçmeye çalışırken içinde büyüüp duran yazma arzusu onu daktilosunun başına götürür. Mademki bulanık da olsa halen görüyordur, öyleyse yazmayı deneyecektir. Bildiği dünyanın artık ona eskisi gibi görünmediği ve kendisini de eskisi gibi göremediği bir anda, dünyayla ve yazıyla kurduğu bağ yeniden biçimlenir. San-

- 1 Bu yazının ana hattını 2024’te 5. Diyarbakır Karşılaştırmalı Edebiyat Günleri kapsamında hazırladığım “Adrine Dadıryan ile İstanbul’u Adımlamak: Bedenler, Mekânlar, Dönüşümler” başlıklı konuşma ile 2025’te Sabancı Üniversitesi tarafından düzenlenen “Edebiyat ve Direniş” başlıklı sempozyumda sunduğum “Sondan Sonra: Adrine Dadıryan’ın *Kaldırımlarda* Romanında 1915 Sonrası Hayatta Kalmak yahut ‘İyi Ki Ölmüşler!’” başlıklı bildiri oluşturuyor. Ayrıca, Adrine Dadıryan ve eserleri üzerine sürdürdüğüm yıllara yayılan çalışmamda, Tomas Terziyan araştırmancının çeşitli aşamalarında karşılaştığım güçlükleri aşmamda desteğini esirgemedi.
- 2 Adrine Dadıryan, “Kani mı khosk heğınagin goğme” [Yazardan Birkaç Söz], *Gyankin meçen im yev urışneru gyanka (huşer)* [Hayatın İçinden: Benim ve Diğerlerinin Yaşamı (Hatırat)] (İstanbul: Jamanak Yayınları, 1995).